

BEATA BODZIOCH

*OFFICIUM GRATIARUM ACTIONIS PRO VICTORIA
EX TURCIS OBSENTA ZACHOWANE W ANTYFONARZACH
RODZINY PIOTRKOWCZYKÓW (CZ. I)*

*OFFICIUM GRATIARUM ACTIONIS PRO VICTORIA EX TURCIS OBSENTA
RETAINED IN THE ANTIPHONARIES OF THE PIOTRKOWCZYK FAMILY
(PART I)*

Abstract. At present, three versions of *Officium Gratiarum actionis pro victoria ex Turcis obtenta* are well known. The first two are anonymous forms (1624, 1624-1628) which can be described as services honouring saint Patrons of Poland. We still do not know anything about their musical arrangements. The third form (1628) was created as an expression of thanks for the victory in the Battle of Chocim (Khotyn, 1621). Its authors (Jan Fox and Sebastian Nuceryn) were undoubtedly familiar with earlier texts, yet none of them reached the final version of the *Officium* (the mediaeval theatrical form). The melodies composed to fit this version were preserved in the fourth edition of the antiphonary by Andrzej Piotrkowczyk (1645). The Fox-Nuceryn form functioned until 1961.

Key words: the Chocim (Khotyn) War; liturgical monody; musical tradition; liturgical tradition; Polish tradition.

Oficjum dziękczynne za zwycięstwo pod Chocimiem (2 IX – 9 X 1621 r.) jest utworem wyjątkowym, gdyż żadna inna *victoria* oręza polskiego (nawet bitwa pod Grunwaldem i pod Wiedniem) nie doczekała się corocznie sprawowanego tak uroczysto (procesja, msza, oficjum brewiarzowe) święta. Żadna też nie wywołała tak obfitej literatury – opisywano ją wierszem i prozą, po polsku i po łacinie¹. Stopniowo jednak pierwotny entuzjazm się ozię-

Dr hab. BEATA BODZIOCH – Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Instytut Muzykologii, Katedra Etnomuzykologii i Hymnologii; adres do korespondencji – e-mail: beatab@kul.lublin.pl
Prof. BEATA BODZIOCH – The John Paul II Catholic University of Lublin, Institute of Musicology, Department of Ethnomusicology and Hymnology; address for correspondence – e-mail: beatab@kul.lublin.pl

¹ Józef TRETIAK, *Historia wojny chocimskiej*, Kraków 1921, s. 190.

biał, tak że omawiane oficjum wyszło obecnie z użycia i zostało zapomniane. Próbę ożywienia tej pamięci podjął ks. Stanisław Chodyński², który w 1909 r. podał do druku dziełko zawierające porównanie tekstów oficjum współczesnych autorowi z tekstami przygotowanymi do akceptacji przez Stolicę Apostolską w 1628 r.³ Zmiany wprowadzone w Rzymie były nieznaczne. Inny badacz, ks. Bronisław Gładysz⁴ przeprowadził rzetelne studium porównawcze tekstów opublikowanych przez Chodyńskiego z tekstami, które odnalazł w Archiwum Archidiecezji Poznańskiej, a wyniki studiów opublikował w 1928 r.⁵ Formularze przedstawione przez Gładysza okazały się wersją próbną, poprzedzającą wersję oficjalną, znacznie się od niej różniącą.

Nikt jak dotąd nie zainteresował się stroną muzyczną oficjum chocimskiego, które niewątpliwie należy uznać za niecodzienny element polskiego dziedzictwa kulturowego. Lukę tę warto uzupełnić.

Pierwsza wzmianka o pragnieniu ustanowienia święta dziękczynnego za zwycięstwo odniesione nad armią turecką pochodzi z listu króla Zygmunta III i episkopatu ówczesnej Polski do papieża Grzegorza XV, zredagowanego niezwłocznie po zawarciu traktatu pokojowego. Prośbę o wprowadzenie święta biskupi motywowali przekonaniem, że zwycięstwo zawdzięczają Najświętszej Maryi Pannie i Patronom Królestwa Polskiego⁶. Papież w liście z 23 czerwca 1623 r., skierowanym do ordynariuszy polskich, chwalił ich, że pamięć zwycięstwa pragną uświetnić nabożeństwem, a nie „igrzyskami i ucztami”⁷. W osobnym *breve* z tego samego dnia Grzegorz XV ustanowił 10 października dniem obchodów święta dziękczynnego⁸. Obchody te obej-

² Stanisław Ksawery Chodyński (1836-1919) – polski duchowny katolicki, historyk Kościoła, profesor Seminarium Duchownego we Włocławku i Uniwersytetu Warszawskiego. Zajmował się historią średniowieczną Kościoła w Polsce oraz edytorstwem. Por. Stanisław LIBROWSKI, *Chodyński Stanisław*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 3, Lublin 1995, kol. 207-208.

³ Stanisław CHODYŃSKI, *Pamięć wieczna wojny chocimskiej w nabożeństwie kościelnym*, Włocławek 1909.

⁴ Bronisław Hieronim Gładysz (1892-1943) – ksiądz katolicki, badacz łaciny średniowiecznej, docent Uniwersytetu Poznańskiego. Studiował filologię klasyczną i polską oraz muzykologię na Uniwersytecie Poznańskim. W 1932 r. habilitował się na tejże uczelni ze średniowiecznej literatury łacińskiej. Został pierwszym w Polsce docentem i wykładowcą przedmiotu. Aresztowany w 1941 r. przez gestapo, zginął w obozie koncentracyjnym w Gusen. Por. Janusz BAZYDŁO, *Gładysz Bronisław*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 5, Lublin 1989, kol. 1124-1125.

⁵ Bronisław GŁADYSZ, *Officium in gratiarum actione pro victoria Chocimensi w historycznym rozwoju przedstawione z uwzględnieniem dwóch nieznanymi druków liturgicznych z XVII w.*, Poznań 1928.

⁶ Pius PARSCH, *Rok liturgiczny*, t. 3, przeł. Zofia Żółtowska, Poznań 1958, s. 544.

⁷ B. GŁADYSZ, *Officium in gratiarum actione*, s. 42.

⁸ Uczynił to tuż przed śmiercią, która nastąpiła 8 VII 1623 r. Jego następcą, Urban VIII objął tron papieski 6 VIII 1623 r. Zob. Jan WARMIŃSKI, *Grzegorz XV*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 6,

mowały procesję, mszę i *officium divinum*. Owo oficjum, zatwierdzone przez Urbana VIII⁹, będzie przedmiotem niniejszego studium.

1. FORMULARZ PIERWSZY Z ROKU 1624 ARCHIWUM ARCHIDIECEZJI POZNAŃSKIEJ, SYGN. VI 13

Tę wersję oficjum dziękczynnego za zwycięstwo pod Chocimiem odkrył ks. Bronisław Gładysz i opublikował w 1928 r. Badacz odnalazł teksty podczas porządkowania i przenoszenia zbiorów Archiwum Archidiecezji Poznańskiej do nowego gmachu. Druku tego nie przytaczają Jocher¹⁰ ani Estreicher¹¹, jak również liturgiści zajmujący się nabożeństwem chocimskim (S. Jamiołkowski i S. Gall¹²). Gładysz przypuszcza, że mógł na nie natknąć się ks. Stanisław Bużeński, który w jednym z tomów monografii poświęconej arcybiskupom gnieźnieńskim napisał: „Zdarzyło mi się widzieć nabożeństwo [...], które nie wiem dlaczego nie jest po kościołach w użyciu”¹³.

Odnalezione oficjum znajduje się w starodruku bez tytułu, będącym sklejką 11 różnych oficjów. Wolumin złożono w 1639 r. Jego właścicielami byli najpierw Mikołaj Ruszkowski z Rokosic, a następnie cystersi z klasztoru w Paradyżu¹⁴. Książka ma wymiary 12×16 cm, nie ma śladów używania.

Pełna nazwa omawianego oficjum brzmi: *Officium de festo ss. Patronorum regni poloniae. Pro felici Victoria de Turcisco obtenta iussu Illustriss^{mi} olim ac Reverend^{mi} Domini, D. Laurentii Gembicki, Archiepiscopi Gnesnen: ita est ordinatum. Varsaviae in Officina Ioannis Rossowski, S. R. M. Typographi, Anno Domini 1624*. Składa się ono z fragmentów różnych for-

Lublin 1993, kol. 342; Jan KOPIEC, *Urban VIII*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 19, Lublin 2013, kol. 1383.

⁹ P. PARSCH, *Rok liturgiczny*, t. 3, s. 544.

¹⁰ Adam Benedykt Jocher (1791-1860) – bibliograf, bibliotekarz i wykładowca Uniwersytetu Wileńskiego, autor jednej z pierwszych polskich bibliografii narodowych. Szerzej zob. Edward GIGILEWICZ, *Jocher Adam Benedykt*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 8, Lublin 2000, kol. 49.

¹¹ Karol Józef Teofil Estreicher, ps. J. Krupski (1827-1908) – historyk literatury i teatru, krytyk literacki, bibliograf, wieloletni dyrektor Biblioteki Jagiellońskiej, nazywany „ojcem bibliografii polskiej”. Zob. *Estreicher Karol*, w: *Encyklopedia muzyki*, red. Andrzej Chodkowski, Warszawa 2001, s. 241-242.

¹² B. GŁADYSZ, *Officium in gratiarum actione*, s. 3.

¹³ Stanisław BUŻEŃSKI, *Żywoty arcybiskupów gnieźnieńskich, prymasów Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego, od Wilibalda do Andrzeja Olszowskiego włącznie w pięciu tomach, autorstwa Stanisława Bużeńskiego, na podstawie niewydanego dotąd rękopisu łacińskiego, który na język polski przełożył Michał Bohusz Szyszko*, t. 3, Wilno 1860, s. 239.

¹⁴ B. GŁADYSZ, *Officium in gratiarum actione*, s. 7.

mularzy brewiarzowych. Najwięcej elementów zaczerpnięto z Uroczystości Wszystkich Świętych oraz z oficjum wspólnego dla wielu męczenników¹⁵. Za oryginalny wkład redaktora tej wersji można uznać tylko orację na procesję, antyfonę do *Magnificat*, antyfonę do *invitatorium* i lekcje drugiego nokturnu. Antyfona do kantyku Maryi (*Recordare, Domine*) jest, według ks. Gładysza, nienajlepsza, gdyż skupia się tylko na wyliczeniu świętych patronów polskich. Podobnie ma się rzecz z lekcjami nokturnu, w których autor oficjum ogranicza się do wyliczenia zasług niebieskich opiekunów naszej ojczyzny, a kończy zwięzłym opisem zwycięstwa pod Chocimiem, przy czym nazwy tej nawet nie wymienia¹⁶. Autorka artykułu zgadza się z opinią, że w tej wersji oficjum odczuwa się brak nawiązań do działań militarnych.

Nasuwa się w tym miejscu pytanie: Dlaczego redaktor tekstów włożył w nie tak mały wkład własny? Nietrudno się domyślić, że przyczyna leży w pilnej potrzebie posłużenia się formularzem koniecznym do godnego przeżywania święta ustanowionego rok wcześniej. Nie wiadomo, niestety, kto ułożył ten pierwszy zestaw brewiarzowych tekstów upamiętniających zwycięstwo pod Chocimiem¹⁷. Ks. Gładysz zauważył ponadto, że nic nie można powiedzieć o stronie muzycznej oficjum¹⁸. Sytuacja ta, zgodnie z wiedzą piszącej te słowa, nie zmieniła się do dziś.

2. FORMULARZ DRUGI (LATA MIĘDZY 1624 A 1628), ARCHIWUM ARCHIDIECEZJI POZNAŃSKIEJ, SYGN. VI 13

Oficjum to znajduje się w zbiorze omówionym wyżej, tym samym, w którym wydrukowano wersję z 1624 r. Wersja druga, przedstawiana obecnie, nie ma daty ani miejsca wydania, musiała jednak powstać pomiędzy oficjum sygnowanym przez prymasa Gembickiego (1624) a oficjum ułożonym przez Foxa i Nuceryna (1628). W tytule umieszczono tylko zwięzłą rubrykę dotyczącą przeznaczenia tekstów: *Ad Censuram Officium impressum. In Festo SS. Patronorum Regni Poloniae. X. Octobr. Duplex*. Należy zgodzić się ze stwierdzeniem ks. Gładysza, że treści następujące po tym nagłówku, stanowią poprawioną wersję poprzedniego oficjum. Nieszpory, laudesy i godziny mniejsze są bardzo podobne, z drobnymi tylko zmianami. Zostały one skró-

¹⁵ Szczegółową proveniencję kolejnych tekstów podaje B. Gładysz w *Officium in gratiarum actione* (s. 33-34).

¹⁶ B. GŁADYSZ, *Officium in gratiarum actione*, s. 34.

¹⁷ Tamże, s. 47.

¹⁸ Tamże, s. 35.

cone i ułożone w lepszym porządku. Na uwagę zasługuje nowy dobór responsoriów *matutinum*, podkreślających wojenny charakter święta¹⁹. Całkiem nowe są też trzy hymny ułożone w ówczesnej konwencji, zawierające немало reminiscencji, a nawet cytatów z hymnografii kościelnej, co wówczas nie dziwiło²⁰. Należą do nich: *Trophea sacra caelitim – hymnus ad vesperras*, *Diem reduxit iubilo – hymnus ad matutinum*, *Deus tuorum caelitim – hymnus ad laudes*. W poprawionym układzie widać dążenie redaktora do większej oryginalności. Redaktor ten jest anonimowy, dalej też nic nie wiadomo o stronie muzycznej tegoż oficjum.

3. OFICJUM JANA FOXA I SEBASTIANA NUCERYNA (1628)

Oficjum zasadnicze pochodzi z 1628 r.²¹ Zostało ono ułożone z polecenia synodu piotrkowskiego obradującego w tym właśnie czasie pod przewodnictwem prymasa Jana Wężyka (1575-1638)²². Autorami tekstów są: ks. Jan Foks (Fox)²³ i ks. Sebastian Orzeszek (Nuceryn)²⁴. Ks. Chodyński stwierdził, że „oficjum przez nich ułożone jest piękne, tchnie pokorą i nadzieją, obudza miłość”²⁵. Jeszcze tego samego roku (1628) gotowy formularz został zawieszony do

¹⁹ Szczegółowe różnice podaje B. Gładysz w *Officium in gratiarum actione* (s. 35).

²⁰ Przykłady cytuje B. Gładysz w *Officium in gratiarum actione* (s. 37-38).

²¹ Oficjum chocimskie sprawowano do 1961 r. Zob. *Officia propria Dioecesium Poloniae*, Tomus alter, wyd. S. Sedis Apostolicae et S. Rituum Congreg. typographii, Romae–Tornaci–Parisiis–Neo Eboraci 1938, w: *Breviarium Romanum*, S. Sedis Apostolicae et s. Rituum Congreg. Typographii 1961. W kolejnej edycji *Patronalu polskiego* tego święta już nie zamieszczono. Zob. *Officia propria Dioecesium Poloniae. Pars prior*, wyd. Marietti, Torino 1965.

²² Podczas synodu w 1628 r. uchwalono 22 statuty, poruszające sprawy związane z katechizacją wiernych, przygotowaniem do święceń kapłańskich, urzędów biskupich, zakonu i reprezentacji duchowieństwa w Trybunale Koronnym. Były one ważną kodyfikacją partykularnego prawa kanonicznego. Zostały ogłoszone drukiem pod tytułem *Synodus provincialis Gnesnensis A.D. 1628 die 22 mai celebrata* (wyd. 1630 i 1761), znane jako *Zbiór prymasa Wężyka*. Por. Kazimierz ŚMIGIEL, *Wężyk Jan*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 20, Lublin 2014, kol. 427-428. Obok prośby o ustanowienie święta w dniu 10 października na synodzie znalazła się też petycja o kanonizację Jana Kantego, Stanisława Kostki, Kingi, Salomei i Jozafata. Zob. Ireneusz PAWLAK, *Graduały piotrkowskie jako przekaz choralu gregoriańskiego w Polsce po Soborze Trydenckim*, Lublin 1988, s. 60.

²³ Ks. Jan Fox (1566-1636) podczas synodu w 1628 r. brał udział w redagowaniu uchwał, a potem udał się do Urbana VIII z prośbą o ich zatwierdzenie. Zob. Krystyna BOROWCZYK, *Foks, Jan*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 5, Lublin 1989, kol. 365-366.

²⁴ Ks. Sebastian Orzeszek (1565-1635) został zapamiętany głównie jako tłumacz dzieł św. Teresy od Jezusa. Por. Jolanta M. MARSZAŁSKA, *Nuceryn, Nuceryn Sebastian*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 14, Lublin 2010, kol. 108.

²⁵ S. CHODYŃSKI, *Pamięć wieczna*, s. 7.

zatwierdzenia przez Stolicę Apostolską²⁶. Zapotrzebowanie na liturgiczne obchodzenie święta dziękczynnego musiało być bardzo silne, gdyż oficjum opublikowano dwukrotnie jeszcze przed oficjalnym zatwierdzeniem w Rzymie (Poznań 1628; Kraków 1629). Te pierwsze egzemplarze znajdują się m.in. w Bibliotece Seminaryjnej we Włocławku, w Archidiecezjalnej Bibliotece w Poznaniu oraz w Bibliotece Ossolińskich we Lwowie²⁷. Niejasna jest data zaprowadzenia wersji poprawionej przez Stolicę Apostolską²⁸. Wiemy na pewno, że teksty te do *Patronału polskiego* zostały włączone po raz pierwszy w 1637 r.²⁹ Wersja ta zachowała niezmienną postać aż do połowy XX wieku.

Jak już wspomniano, ułożenie oficjum dziękczynnego zlecono księżom Foxowi i Nucerynowi, jednak w latach trzydziestych ubiegłego wieku dyskutowane było autorstwo hymnów. Przypisywano je wybitnemu poecie ks. Stanisławowi Sokołowskiemu, chociaż zmarł on około 30 lat przed bitwą chocimską³⁰, lub ks. Maciejowi Kazimierzowi Sarbiewskiemu³¹. Obecnie jednak uważa się, że ułożył je Nucerinus jako współautor całego oficjum³².

4. WERSJA ANTYFONARZA PIOTRKOWSKIEGO

Muzyczna wersja *Officium Gratiarum actionis* znajduje się w antyfonarzu piotrkowskim³³ z 1645 r., a dokładnie w jego suplemente, na stronach od 115 do

²⁶ B. GŁADYSZ, *Officium in gratiarum actione*, s. 50.

²⁷ Tamże, s. 4.

²⁸ Poprawki były nieliczne. Wymienia je ks. Chodyński w cytowanej publikacji poświęconej wojnie chocimskiej.

²⁹ B. GŁADYSZ, *Officium in gratiarum actione*, s. 56.

³⁰ Stanisław Sokołowski (*Socolovius*) herbu Gozdawa (1537-1593) – polski ksiądz, kaznodzieja, pisarz teologiczny, profesor Akademii Krakowskiej. Zob. Ludwik GRZEBIEŃ, *Sokołowski, Socolovius, Stanisław*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 18, Lublin 2013, kol. 558-559.

³¹ Maciej Kazimierz Sarbiewski herbu Prawdzic, łac. *Mathias Casimirus Sarbievius* (1595-1640) – światowej sławy poeta neolaciński i teoretyk literatury, kaznodzieja nadworny Władysława IV, jezuita. Szerzej zob. Anna NOWICKA-STRUSKA, *Sarbiewski Maciej Kazimierz*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 17, Lublin 2012, kol. 1110-1112.

³² Bronisław GŁADYSZ, *M. K. Sarbiewski a reforma hymnów brewiarzowych*, Poznań 1927, s. 382-384; TENŻE, *Kwestia autorstwa hymnów w „Officium in gratiarum actione pro victoria Chocimensi”*, „Przegląd Teologiczny. Kwartalnik Naukowy” 7 (1926), s. 255-257.

³³ Antyfonarze piotrkowskie to grupa ksiąg liturgiczno-muzycznych drukowanych w Krakowie w oficynie Andrzeja Piotrkowczyka w latach 1600-1645. Zob. Beata BODZIOCH, *Proprium de sanctis w antyfonarzach Andrzeja Piotrkowczyka z pierwszej połowy XVII wieku*, „Disputationes scientificae Universitatis Catholicae in Ružomberok” 2(2003), s. 28-46; Beata BODZIOCH, *Brewiarzowe teksty wierszowane zachowane w potrydenckiej liturgii w Polsce*, „Disputationes scientificae Universitatis Catholicae in Ružomberok” 4(2006), s. 29-78; Beata BODZIOCH, *Melodie*

120³⁴. Składają się na nią następujące teksty (odpowiadające wersji Foxa-Nuceryna):

I NIESZPORY

Ant. 1: *Cantemus Domino*

Ant. 2: *Dextera tua*

Ant. 3: *Arcus fortium*

Ant. 4: *Iusti decantaverunt*

Ant. 5: *Ego autem*

Hymn: *Superne regum Rex bone*

Ant. na „Magnificat”: *Benedictus Dominus Deus noster*

INWITATORIUM

Regem qui redemit

I NOKTURN

Ant. 1: *Fortitudo mea*

Ant. 2: *Dignus es Domine*

Ant. 3: *Tua est Domine*

Resp.: primum. *Facile est*

Resp.: octavum. *Iusti tulerunt*

LAUDES

Hymn: *Rex magne*

Ant. na „Benedictus”: *Benedicimus Deum caeli*

II NIESZPORY

Ant. ad Magnificat: *Domine, Rex omnipotens*

Z zestawienia tego wynika, że muzyczne opracowanie oficjum dziękczynnego nie obejmuje całości godzin kanonicznych przeznaczonych na dzień świąteczny, wybrano tylko najważniejsze z nich.

oficjów rymowanych w antyfonarzach Andrzeja Piotrkowczyka, „Liturgia Sacra” 13(2007), nr 2 (30), s. 461-496; Beata BODZIOCH, *Katalog śpiewów antyfonarzy piotrkowskich (1600-1645)*, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 89 (2008), s. 89-188.

³⁴ *Antiphonarium romanum*, Cracoviae 1645, egzemplarz w Bibliotece Archidiecezjalnego Seminarium Duchownego w Lublinie, sygn. 17.10245.

PODSUMOWANIE

Obecnie znane są trzy wersje *Officium Gratiarum actionis pro victoria ex Turcis obtenta*. Dwie pierwsze to anonimowe formularze (1624, 1624-1628), które określić można jako nabożeństwa ku czci świętych patronów polskich. Nie natknięto się dotąd na ich opracowanie muzyczne. Formularz trzeci (1628) ułożono w duchu podziękowania za zwycięstwo nad Turkami. Twórcy tej wersji, księża Jan Fox i Sebastian Nuceryn, bez wątpienia znali poprzednie oficja, żaden jednak z dawniejszych tekstów nie wszedł do ostatecznej wersji. Tylko dwa fragmenty wykazują bezpośrednią łączność z wcześniejszymi redakcjami. Należą do nich: *Cantemus Domino* – pierwsza antyfony I nieszporów, zaczerpnięta z pierwszej części responsu responsorium szóstego oficjum drugiego (1624-1628), oraz *Fortitudo mea* – pierwsza antyfony I nokturnu, odpowiadająca drugiej części tego samego responsu³⁵. Oficjum trzecie funkcjonowało do 1961 r. Do głównych jego tekstów skomponowano melodie, które zachowały się w czwartej edycji antyfonarza piotrkowskiego (1645). Ich fotokopie załączono do niniejszego artykułu jako zaповідź analizy muzycznej, która będzie przedmiotem kolejnej części studiów związanych z oficjum chocimskim.

³⁵ B. GŁADYSZ, *Officium in gratiarum actione*, s. 39.

107

Officium Gratiarum actionis.

manū tuā laudauerūt pariter. *Psalm.* Laudate pu. Ant. Ego

au tem in Domino gauisus, & exultabo in Deo.

le su me o. *Psalm.* Laudate Dominum omnes.

Capitulum: Benedictus Deus. Hymnus pro vesperis.

Sperare in Domino bone. *F.* *Psalm.* Laudate Dominum omnes.

Deus Pater sperantium, *V.* *Psalm.* Laudate Dominum omnes.

Ad ista cuius turridae *T.* *Psalm.* Laudate Dominum omnes.

Maris procellae subsident, *P.* *Psalm.* Laudate Dominum omnes.

Iras leones exuunt, *(uēs.)* *Psalm.* Laudate Dominum omnes.

Sol stat stupens, nec se moue fulgurante desuper.

Gentes feroces expauescunt: *H.* *Psalm.* Laudate Dominum omnes.

Hofles tremunt, malis fremunt, *B.* *Psalm.* Laudate Dominum omnes.

Bonitriumphant gaudio, *(uēs.)* *Psalm.* Laudate Dominum omnes.

Y. Sancti per fidem in terra facti sunt. B. Castra verberata exterorum.

Ad Matutinum. *Antiphona.* **B**enedictus Dominus Deus noster, quidam manus meas ad praeruptum, & digito meos

Fot. 2. Druga strona oficjum, *Antiphonale romanum*, Cracoviae 1645, *Supplementum*, s. 115.

Officium Gratiarum actionis, pro victoria ex Turcis obtenta. Celebratur 10. Octobris. *Ad Vesperas Antiphona.*

Antem? Domino gloria se e nim magnificatus est, equum & ascesum rem deiecit in mare. *Psalm.*

Dixit Dominus. *Ant.* **D**extera tua Domine, magnificata est in fortitudo digne: dextera tua percussit inimicum. *Psalm.*

Confitebor tui superatorem est, & in firmi accincentium robore. *Psalm.* **B**eatissimus.

Iu si deciderunt Domine, nomen sanctum tuum, & victoriam manuum

P. 2

Fot. 1. Początek oficjum, *Antiphonale romanum*, Cracoviae 1645, *Supplementum*, s. 115.

119

aperuit os

muto rü, & linguas infan tium se citdifer tas. Er viñtri.

Gloria Pa tri, & Fi lio, & Spi ri tui San -

cto. Et victricem.

HYMNVS.

Rex ma gne, Rex al tís si me, Vir tu tis è thro no tuz,

Aeternitatem par tiens, Et re gna mudi transferens.

Quàm sunt in ac cés sã tui S ic corda, quan do car teris

Profunditãtes con silij: Cæ dem su per bẽ de tonãt,

Vt est pro cul ca lum so lo, De i timõ rem præ dicant.

Ara ca na sit pro cul tua, Pa tri Deo sit glo ria,

Qui vir ga Di uini fuit, Eius q̃ so li Fi lio,

Nun c ip se pæ nas ac ritet Cum Spi ri tu qui p̃r pec ti

Iu su tuo, demens, luit. Mundũ regit cus to dia, A.

Et non est se cun dum ope ra tua.

Ad Benedi - Am pho - na.

B Ene dic a mus De um cæ li, & corã om nibus vi - uen -

Fot. 5. Piãta stro na oficijum, *Antiphonale romanum*, Cracoviae 1645, *Supplementum*, s. 119.

120

uenibus cõfite bimur e i. quia fecit no

bis cū miserico diam suam. Cant. B. enedictus.

D O mine Rex omni potens, in ditio ne tua cūcta

sunt po sita, & non est qui possit refi stere volun ta ti

tu æ, si decreueris salua re Isra el. Cant. M. agnif.

Fot. 6. Zakończenie oficijum, *Antiphonale romanum*, Cracoviae 1645, *Supplementum*, s. 120.

BIBLIOGRAFIA

ŹRÓDŁA

- Antiphonarium romanum*, Cracoviae 1645, egzemplarz w Bibliotece Archidiecezjalnego Seminarium Duchownego w Lublinie, sygn. 17.10245.
- Officia propria Dioecesium Poloniae*, Tomus alter, wyd. S. Sedis Apostolicae et S. Rituum Congreg. typographii, Romae-Tornaci-Parisiis-Neo Eboraci 1938, w: *Breviarium Romanum*, S. Sedis Apostolicae et s. Ritum Congreg. Typographi 1961.
- Officia propria Dioecesium Poloniae. Pars prior*, wyd. Marietti, Torino 1965.

LITERATURA

- BAZYDŁO Janusz: Gładysz Bronisław, w: Encyklopedia katolicka, red. P. Hemperek i in., t. 5, Lublin 1989, kol. 1124-1125.
- BODZIOCH Beata: Proprium de sanctis w antyfonarzach Andrzeja Piotrkowczyka z pierwszej połowy XVII wieku, „Disputationes scientificae Universitatis Catholicae in Ružomberok” 3 (2003), s. 28-46.
- BODZIOCH Beata: Breviarzowe teksty wierszowane zachowane w potrydenckiej liturgii w Polsce, „Disputationes scientificae Universitatis Catholicae in Ružomberok”, 4(2006), s. 29-78.
- BODZIOCH Beata: Katalog śpiewów antyfonarzy piotrkowskich (1600-1645), „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne” 89(2008), s. 89-188.
- BODZIOCH Beata: Melodie oficjów rymowanych w antyfonarzach Andrzeja Piotrkowczyka, „Liturgia Sacra” 13 (2007), nr 2(30), s. 461-4.
- BOROWCZYK K.: Foks, Fox Jan, w: Encyklopedia katolicka, red. Piotr Hemperek i in., t. 5, Lublin 1989, kol. 365-366.
- BUŻEŃSKI Stanisław: Żywoty arcybiskupów gnieźnieńskich, prymasów Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego, od Wilibalda do Andrzeja Olszowskiego włącznie w pięciu tomach, autorstwa Stanisława Bużeńskiego, na podstawie niewydanego dotąd rękopisu łacińskiego, który na język polski przełożył Michał Bohusz Szyszko. Wydano nakładem Księgarni Rubena Rafałowicza w Wilnie w 1860 roku.
- GIGILEWICZ Edward: Jocher Adam Benedykt, w: Encyklopedia katolicka, red. Bogusław Migut i in., t. 8, Lublin 2000, kol. 49.
- GLĄDYSZ Bronisław: Kwestia autorstwa hymnów w „Officium in gratiarum actione pro victoria Chocimensi”, „Przegląd Teologiczny. Kwartalnik Naukowy” 7 (1926).
- GLĄDYSZ Bronisław: Officium in gratiarum actione pro victoria Chocimensi w historycznym rozwoju przedstawione z uwzględnieniem dwóch nieznanymi druków liturgicznych z XVII w., Fiszer i Majewski, Poznań 1928.
- GRZEBIEŃ Ludwik: Sokołowski, Socolovius, Stanisław, w: Encyklopedia katolicka, red. E. Gigilewicz i in., t. 18, Lublin 2013, kol. 558-559.
- Estreicher Karol, w: Encyklopedia muzyki, red. Andrzej Chodkowski, Warszawa 2001, s. 241-242.
- KOPIEC Jan: Urban VIII, w: Encyklopedia katolicka, red. E. Gigilewicz i in., t. 19, Lublin 2013, kol. 1383.
- LIBROWSKI Stanisław: Chodyński Stanisław, w: Encyklopedia katolicka, red. Romuald Łukaszyk i in., t. 3, Lublin 1995, kol. 207-208.
- MARSZAŁSKA Jolanta M.: Nuceryn, Nucerinus Sebastian, w: Encyklopedia katolicka, red. Edward Gigilewicz i in. (red.), t. 14, Lublin 2010, kol. 108.
- NOWICKA-STRUSKA Anna: Sarbiewski Maciej Kazimierz, w: Encyklopedia katolicka, t. 17, red. E. Gigilewicz i in., Lublin 2012, kol. 1110-1112.

- PARSCH Pius: Rok liturgiczny, t. 3, przeł. Zofia Żółtowska, Poznań 1958, s. 544.
- PAWLAK Ireneusz: Graduały piotrkowskie jako przekaz chorału gregoriańskiego w Polsce po Soborze Trydenckim, Lublin 1988.
- ŚMIGIEL Kazimierz: Wężyk Jan, w: Encyklopedia katolicka, t. 20, red. Edward Gigilewicz i in., Lublin 2014, kol. 427-428.
- TRETIAK Józef: Historia wojny chocimskiej, Kraków 1921.
- WARMIŃSKI Jan: Grzegorz XV, w: Encyklopedia katolicka, red. Jan Walkusz i in., t. 6, Lublin 1993, kol. 342.

OFFICIUM GRATIARUM ACTIONIS PRO VICTORIA EX TURCIS OBTENTA
ZACHOWANE W ANTYFONARZACH RODZINY PIOTRKOWCZYKÓW (CZ. I)

Streszczenie

Obecnie znane są trzy wersje *Officium Gratiarum actionis pro victoria ex Turcis obtenta*. Dwie pierwsze to anonimowe formularze (1624, 1624-1628), które określić można jako nabożeństwa ku czci świętych patronów polskich. Jak dotąd, nic nie wiadomo o ich opracowaniach muzycznych. Formularz trzeci (1628) ułożono w duchu podziękowania za zwycięstwo pod Chocimiem (1621). Jego twórcy, Jan Fox i Sebastian Nuceryn, bez wątpienia znali dawniejsze teksty, żaden z nich jednak nie wszedł do ostatecznej wersji oficjum. Do wersji tej skomponowano melodie zachowane w czwartym wydaniu antyfonarza Andrzeja Piotrkowczyka (1645). Formularz Focha-Nuceryna funkcjonował do 1961 r.

Słowa kluczowe: wojna chocimska; monodia liturgiczna; tradycja muzyczna; tradycja liturgiczna; tradycja polska.